

Nr 175.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående 1. och 2. flygkårens förläggning; given Stockholms slott den 9 mars 1928.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Gustav Rosén.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 9 mars 1928.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, GÄRDE, PETTERSSON, ROSÉN, HAMRIN, LYBERG, VON STOCKENSTRÖM.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet anför chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Rosén:

Enligt 1925 års riksdags beslut rörande flygvapnets organisation skulle 1. flygkåren förläggas till Uppsala och 2. flygkåren till Västerås—Hägernäs. Till Västerås skulle dessutom förläggas den av de större centrala flygverkstäderna, som i första hand avsågs för underhåll av sjöflygplan. Arbetena med iordningställande av en sjöflygstation i Västerås och uppförande av

Bihang till riksdagens protokoll 1928. 1 saml. 148 häft. (Nr 175.) 582 28 1

flygverkstad därstädes hava numera i det närmaste slutförts, och från den 1 november 1927 har driften vid flygverkstaden kunnat igångsättas.

Däremot hava några arbeten för 1. flygkårens förläggning till Uppsala ännu icke påbörjats. Närmaste anledningen härtill har varit de tvivelsmål, som uppstått i fråga om lämpligheten av ifrågavarande förläggning, och de förnyade utredningar, som i följd därav ansetts böra verkställas beträffande såväl nämnda kårs förläggning som övriga därmed sammanhängande frågor.

I en vid 1926 års riksdag inom andra kammaren väckt motion (nr 230) föreslogs sålunda, att en utredning måtte verkställas ur såväl ekonomiska som strategiska, taktiska, tekniska och övningssynpunkter beträffande platsen för 1. flygkårens förläggning, samt att — i avvaktan på denna utrednings slutförande och framläggande — riksdagen även måtte besluta, att några åtgärder för kårens förläggning till Uppsala tillsvidare icke skulle vidtagas. I sitt utlåtande i anledning av nämnda motion hemställde riksdagens statsutskott, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en allsidig utredning av frågan om platsen för 1. flygkårens förläggning. Nämnda förslag förföll visserligen till följd av kamrarnas skiljaktiga beslut i ärendet, men, såsom dåvarande chefen för försvarsdepartementet meddelade vid motionens behandling i kamrarna, pågick redan då utredning angående 1. flygkårens förläggning. I brev den 4 juni 1926 angående reglering för budgetåret 1926—1927 av utgifterna under riksstatsens fjärde huvudtitel, såvitt anginge flygvapnet, förordnade Kungl. Maj:t, att den utredning i ärendet, som chefen för flygvapnet hade att verkställa, skulle avse såväl vid Uppsala befintliga lämpliga områden för 1. flygkårens förläggning som ock, eventuellt, annan ort. Samtidigt föreskrevs, att de för bestridande av kostnader för anordnande av flygfält och uppförande för flygvapnets räkning av vissa byggnader m. m. i Uppsala anvisade medel, utgörande sammanlagt 335,000 kronor, tillsvidare, i avvaktan på slutligt avgörande av förlägningsfrågan, icke finge tagas i anspråk.

Sedan chefen för flygvapnet med skrivelse den 30 september 1926 inkommit med utredning och förslag rörande 1. flygkårens förläggning samt vederbörande myndigheter blivit i ärendet hörda, föreslog Kungl. Maj:t i proposition (nr 222) till 1927 års riksdag, att även nämnda kår skulle förläggas till Västerås, i vars närhet ett landflygfält skulle för ändamålet anordnas å mark till. hörande dels de i enskild ägo varande egendomarna tre mantal Hagbyholm och ett mantal Klinta nr 1 i Irsta socken, dels ock kronoegendomen fyra mantal Hässlö nr 1, 2, 3 och 4 i Badelunda socken, vilken sistnämnda egendom i samband därmed skulle överföras från domänstyrelsens till flygstyrelsens förvaltning.

I skrivelse den 8 juni 1927 (nr 298) i anledning av förenämnda proposition anförde riksdagen, bland annat, följande.

Emot förläggning i enlighet med riksdagens tidigare fattade beslut av 1. flygkåren till Uppsala hava vissa betänkligheter anförts av styrelsen för Ultuna lantbruksinstitut och lantbruksstyrelsen, i vad avser upplåtande av

det föreslagna markområdet vid Uppsala till flygfält. Sistnämnda styrelse har jämväl gjort gällande, att den av flygstyrelsen föreslagna invallningen av flygfältet skulle komma att draga med sig avsevärt högre kostnader än som förutsatts. Riksdagen har ej kunnat bilda sig en uppfattning om i vad mån denna mening kan anses vara grundad. En förläggning av kåren till Uppsala skulle därjämte medföra, att land- och sjöflygplatserna komme att bli rätt avlägset belägna, såväl från varandra som från kasernen i Uppsala. Jämväl torde den för kårens förläggning till Uppsala avsedda kasernen möjligen kunna på ett lämpligare sätt utnyttjas. Även transportererna i och för utförandet av reparationer vid den mindre verkstad, som avsetts att förläggas till Uppsala, torde för sjöflygplan vara förenade med vissa praktiska svårigheter. Av vad sålunda anförts, måste riksdagen i likhet med departementschefen finna, att åtskilliga betänkligheter föreligga mot en förläggning av 1. flygkåren till Uppsala.

Vad därefter angår Kungl. Maj:ts nu framlagda förslag, att kåren skall förläggas till Västerås, synas enligt riksdagens mening jämväl mot detta kunna göras vissa erinringar. Förslaget skulle nämligen komma att medföra, att tvenne flygkärer eller ungefär hälften av landets flygstridskrafter förläggas till Västerås. Härigenom ökas givetvis den av chefen för generalstaben påvisade risken för bombardemang från luften. Denna risk gör sig för övrigt ännu mera kännbar därigenom, att Västerås, även bortsett från flygvapnets förläggning, genom de betydande industriella anläggningar, som där finnas, kan antagas bli i hög grad utsatt för sådant bombardemang. Härtill komma andra olägenheter av militär art, särskilt beträffande flygvapnets basering och saknaden av infanteri i Västerås. Vad frågans ekonomiska sida angår, vill det synas riksdagen, som om de kostnader, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle nedläggas å det tilltänkta landflygfältet vid Hässlö, måste anses synnerligen höga. Särskilt kostnaden för flyttning av det s. k. djupdiket är enligt riksdagens mening så avsevärd, att den i och för sig måste vara ägnad att inge betänkligheter mot flygkårens förläggning till Västerås. Spörsmålet om de utgifter för kronan, som en expropriation av arrenderätten till Hässlö kunna föranleda, föreligger ej heller i utrett skick.

Vad sålunda anförts synes utvisa, att såväl Uppsala-alternativet som Västerås-alternativet äro förenade med åtskilliga olägenheter. Någon närmare utredning föreligger ej heller, i vad mån genom ett bifall till något av dessa alternativ de årliga framtida kostnaderna för flygvapnet komma att påverkas, en omständighet, som förvisso torde äga minst lika stor betydelse ur finansiell synpunkt som frågan, huruvida engångskostnaderna enligt det ena alternativet bli något större än enligt det andra. Av ovan angivna skäl har riksdagen ansett sig ej nu kunna fatta definitivt beslut om 1. flygkårens förläggning till någon av nämnda orter. Härtill kommer emellertid, att enligt riksdagens mening även frågan om 2. flygkårens förläggning kräver en närmare undersökning, innan 1. flygkårens förläggningssort bestämmes. Riksdagen vill sålunda erinra om att försvarsrevisionen på sin tid ifrågasatt förläggning av en flygkår till Hägernäs—Rindön. 1925 års riksdag beslöt dock, att ifrågavarande flygkår i stället skulle förläggas till Västerås, men vid Hägernäs hava en särskild övningsplats. I enlighet med detta beslut hava också anordningar vidtagits såväl i Västerås som i Hägernäs. Av åtskilliga skäl vill det synas riksdagen, som om det vore av behovet påkallat, att en undersökning verkställes beträffande det av försvarsrevisionen framlagda förslaget. Genom en förläggning av 2. flygkåren till Hägernäs—Rindön kan en samverkan ske med sjöstridskrafterna och med till Stockholmstrakten förlagda truppförband, varjämte ett ändamålsenligt utnyttjande av Vaxholms grenad-

järregementes kasernetablissemang å Rindön kan äga rum. Genom en dylik förläggning torde även de kronan tillhöriga byggnader, som nu finnas såväl i Vaxholm som på Rindön, kunna komma till användning för personalens inkvartering m. m., vilken, enligt vad riksdagen erfarit, i Västerås mött vissa svårigheter. Åtskilliga av de fördelar, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle vara förenade med förläggningen av tvenne flygkärer till Västerås, skulle även vinnas, därest 2. flygkären flyttades från Västerås till Hägernäs—Rindön. Det har jämväl synts riksdagen tvivelaktigt, huruvida den nuvarande provisoriska förläggningen vid Hägernäs kan för framtiden bibehållas samt huruvida icke under alla förhållanden ytterligare kostnader måste nedläggas vid Hägernäs för förläggningens ordnande. Enligt riksdagens mening är spörsmålet om 2. flygkärens förflyttning till Hägernäs—Rindön otvivelaktigt i behov av närmare undersökning i samband med frågan om förläggning av 1. flygkären.

Uppmärksammas bör, att, för den händelse 2. flygkären förlägges till Hägernäs—Rindön och 1. flygkären i stället till Västerås, de på sistnämnda plats redan nedlagda medlen icke torde vara bortkastade. Det har för övrigt i handlingarna i ärendet gjorts gällande, att ett landflygfält under alla förhållanden erfordras i Västerås, närmast för flygverkstadens behov, ett spörsmål, som ävenledes är förtjänt av en närmare utredning. Riksdagen anser sig jämväl böra omnämna, att vid frågans förberedande behandling inom riksdagens vederbörande utskott även ifrågasatts en förläggning Hägernäs—Karlskrona.

Riksdagen förbiser icke, att ett uppskov med genomförandet av flygvapnets organisation i viss mån blir följden av den ståndpunkt, riksdagen sålunda intagit. Denna olägenhet torde dock ej vara av större betydelse, därest, såsom riksdagen finner synnerligen önskligt, utredningen så bedrives, att förslag i ärendet kan framläggas vid början av 1928 års riksdag.

Riksdagen, som enligt vad ovan nämnts, ansett sig nu icke böra fatta ståndpunkt till det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget, har ansett en förnyad utredning av frågan om förläggningen av såväl 1. som 2. flygkären böra komma till stånd. Vid denna utredning torde jämväl böra beaktas flygvapnets framtida behov av hangarutrymme samt den lämpligaste fördelningen av hangarer å olika platser.

Riksdagen avslag alltså Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition samt anhöll, att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning och för 1928 års riksdag framlägga förslag i fråga om förläggningen av 1. och 2. flygkärerna.

Genom beslut den 18 juni 1927 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för försvarsdepartementet att tillkalla högst fem utredningsmän för att inom departementet biträda med verkställande av den utav riksdagen begärda utredningen i fråga om förläggningen av 1. och 2. flygkärerna. De jämlikt nämnda bemyndigande tillkallade utredningsmännen hava med skrivelse den 14 december 1927 överlämnat utredning och förslag i ämnet samt därvid anfört i huvudsak följande.

Utrednings-
männen.

Utredningsmännen hade vid utförandet av sitt arbete självfallet utgått från de synpunkter, som framhållits i riksdagens förenämnda skrivelse, och hade ansett sig sakna anledning att ingå på de förslag, som framkommit, att 1. flygkären icke skulle uppsättas. En dylik åtgärd skulle helt förändra den år 1925 beslutade organisationen av flygvapnet och kunde naturligen icke vidtagas utan en förnyad sakkunnig utredning av hela organisations-spörsmålet.

För att erhålla en saklig grund vid bedömandet av olika tänkbara alternativ i förlägningsfrågan hade utredningsmännen anmodat flygstyrelsen att verkställa vissa utredningar och kostnadsberäkningar. Dessa beräkningar hade sedermera granskats av utredningsmännen med biträde av en officer vid flygvapnet. Efter denna granskning hade följande förslag m. m. utarbetats:

1. Uppgift å hittills nedlagda kostnader för 2. flygkårens förläggning.
2. Alternativ I. Förslag till 1. flygkårens förläggning till Västerås och 2. flygkårens förläggning till Karlskrona—Hägernäs.
3. Alternativ II. Förslag till 1. flygkårens förläggning till Västerås och 2. flygkårens förläggning till Västerås—Hägernäs.
4. Alternativ III. Förslag till 1. flygkårens förläggning till Västerås och 2. flygkårens förläggning till Hägernäs.
5. Alternativ IV. Förslag till 1. flygkårens förläggning till Västerås och 2. flygkårens förläggning till Rindö—Hägernäs.
6. Jämförelse mellan vissa årliga utgifter för flygvapnet vid en förläggning av 1. och 2. flygkåren enligt alternativ I och enligt alternativ II.

Någon förnyad utredning angående 1. flygkårens förläggning till Uppsala hade icke ansetts erforderlig, utan hade utredningsmännen vid bedömandet av detta alternativ stött sig på den av flygstyrelsen verkställda utredning, som omnämndes i Kungl. Maj:ts proposition nr 222 till 1927 års riksdag. Utredningsmännen ville endast erinra om, att enligt flygstyrelsens förslag 1. flygkåren skulle förläggas i Upplands artilleriregementes kasern samt att landflygfältet skulle anordnas på Kungsängen, under det att sjöflygstationen skulle förläggas till Ekolns östra strand på ett avstånd av 7 km. från landflygfältet. Engångskostnaderna hade av flygstyrelsen beräknats till 683,200 kronor. I Kungl. Maj:ts proposition nr 222 till 1927 års riksdag hade emellertid framhållits, att kostnaderna borde beräknas till 960,700 kronor och att det vore sannolikt, att även detta belopp skulle komma att betydligt överskridas. För bestridande av engångskostnaderna för 1. flygkårens förläggning funnes redan anvisat ett belopp av 335,000 kronor, vilka medel jämlikt kungl. brev den 4 juni 1926 tillsvidare icke finge disponeras.

1. *flygkåren* vore avsedd att i första hand direkt betjäna högsta krigsledningen. Vid kåren skulle de flygförband mobiliseras, som avsåges för lösandet av självständiga uppgifter. Kåren skulle i fred bestå av ett spanings- samt ett bomb- och jaktkompani.

Under det långvariga utredningsarbete, som, redan innan utredningsmännen tillkallats, nedlagts på frågan rörande bestämmandet av denna flygkårs förlägningsort, hade klart framgått, att endast tvenne platser under de givna förutsättningarna kunde ifrågakomma, Västerås eller Uppsala. En jämförelse mellan de ifrågasatta förlägningsorternas fördelar och nackdelar hade utfallit ganska olika hos de militära och civila myndigheter, som yttrat sig i frågan. Beträffande myndigheternas yttranden hänvisades till Kungl. Maj:ts proposition nr 222 till 1927 års riksdag.

Utredningsmännen hade kommit till den uppfattningen, att det vore synnerligen önskvärt, om flygkårens fredsförlägningsplatser valdes så, att de vore användbara som baser för flygstridskrafter åtminstone i något tänkbart krigsfall. Uppsalas läge gjorde, att denna plats bättre än Västerås lämpade sig som utgångspunkt för de vittgående spaningsföretag, som måste anses utgöra en huvuduppgift för de flygförband, vilka komme att mobiliseras av 1. flygkåren.

Ur flygteknisk synpunkt syntes däremot Västerås vara att föredraga såsom förlägningsort främst av det skälet, att anläggningarna där kunde för-

läggas på ett gynnsammare sätt i förhållande till varandra, än vad som vore möjligt vid Uppsala. Särskilt syntes sjöflygstationens läge och beskaffenhet vid Västerås vara väsentligt bättre än vid Uppsala. Härtill komme fördelen av att central flygverkstad funnes i Västerås samt att flygfältet därstädes med säkerhet bleve väl användbart för sitt ändamål.

Detsamma kunde icke sägas om flygfältet vid Uppsala. För att flygfältet därstädes skulle bliva fullt användbart fordrades, att det omfattande invallnings- och dräneringsarbete, vilket planerats genom flygstyrelsens försorg, verkligen ledde till avsett resultat. Mot flygstyrelsens beräkningar hade emellertid starka tvivel anförts från lantbruksstyrelsens sida. Sistnämnda styrelse hade till och med förklarat, att förslaget vore från teknisk synpunkt olämpligt och i varje fall, även efter vidtagandet av behövliga ändringar, icke genomförbart för rimlig kostnad.

Platsen för det ifrågasatta flygfältet, Kungsängen, disponerades för närvarande av Ultuna lantbruksinstitut. Mot förslaget att använda detta område till flygfält hade lantbruksinstitutets styrelse framhållit, att verksamheten vid institutet och lantbruksskolan därigenom skulle lida allvarligt avbräck. Särskilt hade framhållits, att Kungsängen ansåges vara en av mellersta Sveriges allra bästa åkerjordar. Då Ultuna huvudgård till stor del utgjordes av mycket styv lerjord, skulle elevernas allsidiga utbildning omöjliggöras, om den möjlighet till jämförelse med och erfarenhet av lättjordsjordbruk, som Kungsängen erbjöde, skulle frångå. Styrelsen hade framlagt ett förslag, som i någon mån skulle neutralisera olägenheterna, nämligen att en ny gård skulle skapas i anslutning till de delar av Kungsängen, som icke toges i anspråk för flygfältet. Kostnaderna härför hade uppgivits till 224,000 kronor. Trots de betydande kostnader, som sålunda skulle nedläggas på anordnandet av denna gård, ansåge styrelsen, att åtgärden skulle medföra en avgjord försämring i jämförelse med nuvarande förhållanden. Lantbruksstyrelsen hade instämt i detta uttalande och framhållit, att kostnaderna för den nya gården borde beräknas ännu högre.

Engångskostnaderna för Uppsala-alternativet skulle enligt flygstyrelsens beräkningar uppgå till 683,200 kronor. Utredningsmännen delade den förut nämnda, i proposition nr 222 till 1927 års riksdag framhållna åsikten, att detta belopp borde ökas med 277,500 kronor för anordnandet av den nya gården. Slutsumman skulle sålunda bliva 960,700 kronor. För att få en rättvis jämförelse till stånd borde till detta belopp läggas kostnaderna för 2. flygkårens förläggning. Denna flygkår måste, om 1. flygkåren förlades till Uppsala, förläggas till Västerås, när annars därvarande sjöflygstation skulle stå oanvänd. Kostnaderna för 2. flygkårens förläggning enligt detta alternativ hade av utredningsmännen beräknats till 1,387,500 kronor. De sammanlagda engångskostnaderna för 1. och 2. flygkårernas förläggning bleve sålunda 2,348,200 kronor. Förlades 1. flygkåren i stället till Västerås, komme motsvarande kostnader enligt det billigaste alternativet att uppgå till 2,307,500 kronor. Uppsala-alternativet framstode sålunda vid en jämförelse mellan de beräknade engångskostnaderna såsom något dyrare än Västerås-alternativet. Härvid vore även att märka, att kostnaderna för Uppsala-alternativet i verkligheten kunde komma att ställa sig väsentligt högre, om nämligen de föreslagna åtgärderna för torrläggningen av Kungsängen icke skulle leda till avsett resultat. Västerås-alternativet inneslöte icke något dylikt ovisst moment.

De beräknade årliga utgifterna bleve, enligt vad utredningsmännen under hand inhämtat, lägst vid en förläggning till Västerås, på grund av att kostnaden för transport av materiel från och till centrala flygverkstaden i Västerås i detta alternativ bortföle.

Utredningsmännen hade kommit till den uppfattningen, att Uppsala-alternativet vore ofördelaktigare än Västerås-alternativet ur ekonomisk synpunkt. Dessutom vore förslaget ur flygteknisk synpunkt bestämt underlägset Västerås-förslaget. Därtill komme, att förslagets genomförande skulle medföra allvarliga olägenheter för den för landet viktiga jordbruksundervisningen.

Utredningsmännen kunde på grund härav icke tillstyrka, att 1. flygkåren förlades till Uppsala, utan föreslog, att kåren förlades till Västerås.

Innan frågan om kostnaderna för 1. flygkårens förläggning behandlades, komme utredningsmännen att upptaga spørgsmålet om 2. flygkårens förläggning till granskning.

2. *Flygkåren* vore enligt 1925 års försvarsordning avsedd för marinens behov. Detta innebure, att kåren skulle mobilisera de flygförband, som erfordrades för kustflottan och kustfästningarna.

Utbildningen vid kåren måste naturligen rättas efter denna uppgift. Endast om personalen redan i fred vore väl förtrogen med de speciella förhållanden, som satte sin prägel på det marina flygvapnet, och väl samövad med övriga marina förband, vore det antagligt, att de mobiliserade flygförbanden skulle kunna fylla sina uppgifter. Fredsutbildningen borde därför om möjligt i största möjliga omfattning förläggas till platser, där tillfälle till samövningar med rustade sjöstyrkor och kustfästningarnas besättningar funnes. Det vore nämligen icke tillräckligt, om endast redan utbildade flygförband ställdes till förfogande för samövningar; även den föregående grundläggande utbildningen borde försiggå i intim anslutning till utbildningsarbetet inom marinen. Betydelsen av att personalen från den marina flygkåren i och utom tjänsten sammanträffade med flottans personal borde icke heller underskattas. Om dessa synpunkter beaktades vid bestämmandet av de marina flygstridskrafternas fredsförlägningsplatser, vunnes jämväl en annan viktig fördel: fredsförlägningsplatserna med sina permanenta anläggningar för flygplanens vård och personalens bekvämlighet kunde användas som baser i händelse av krig.

Dessa synpunkter syntes, såvitt utredningsmännen kunnat inhämta, hava vunnit beaktande i samtliga de främmande länder, som hade flygstridskrafter avsedda för samverkan med marinen. Dessa flygförband vore nämligen genomgående förlagda till kustorter och oftast till örlogsstationerna eller deras omedelbara närhet. Fördelarna härav hade sålunda utomlands överallt ansetts övertäga de nackdelar, som det mera utsatta läget vid kusten mångstädes medförde.

2. flygkåren vore för närvarande provisoriskt förlagd till flottans station i Stockholm. Den grundläggande utbildningen hade hittills meddelats vid en sjöflygskola i Karlskrona och vid en spanarskola i Göteborg. Tillämpningsövningar bedreves huvudsakligen i form av samövningar med kustflottan, varvid de härför avsedda flygförbanden sommartid vore baserade på Hårsfjärden i Stockholms skärgård eller medföljde kustflottan. Vintertid, då kustflottans rustade del vore stationärt förlagd i Karlskrona, hade också en marinflygdivision varit förlagd därstädes. Den speciella vinterutbildningen liade i övrigt meddelats vid en särskild skola, sammandragen till Hägernäs. Skolans personal hade varit förlagd till logementsfartyg.

All utbildning vid 2. flygkåren hade sålunda pågått vid örlogsstationerna (kustfästningarna) eller i direkt anslutning till kustflottans övningar. Samma principer, som tillämpades överallt i utlandet, hade sålunda hittills ansetts böra tillämpas även hos oss.

Om 1925 års försvarsbeslut skulle helt genomföras, i vad det berörde 2. flygkåren, bleve emellertid förhållandena väsentligt olika. Kårens förläggning skulle då flyttas från flottans station i Stockholm till Västerås. Till denna plats skulle också de grundläggande övningar, som hittills bedrivits i Karlskrona, Göteborg och vid Hägernäs, förläggas. För att underlätta övningsars bedrivande vid kusten skulle kåren visserligen fortfarande disponera Hägernäs, där hangar funnes uppförd och en mindre verkstad komme att anordnas. Då inga förläggningslokaler skulle uppföras därstädes, måste personal, som dit beordrades för utbildning, liksom för närvarande förläggas till logementsfartyg, vilket förläggnings sätt hade visat sig vara i hög grad ekonomiskt.

I Karlskrona skulle visserligen hangarer uppföras, men inga övriga anordningar, som erfordrades för en permanent flygbas (anordnande av verkstäder m. m.), vidtagas. Samma förhållande skulle bli rådande vid Gustafsvik, Fårösund och Göteborg.

2. flygkåren skulle sålunda förläggas på en plats, som låge vitt skild från flottans verksamhetsområde i fred och som i krig icke vore användbar såsom bas för de av 2. flygkåren mobiliserade flygstridskrafterna. De sannolika baserna i krig skulle komma att vara i avsaknad av diverse nödvändiga tekniska anordningar och anstalter.

De avsedda åtgärderna syntes icke lämpliga ur utbildnings- och strategisk synpunkt. Därest 2. flygkåren skulle förläggas till Västerås, torde sannolikt krav komma att uppställas, att övningarna icke skulle bedrivas därstädes utan vid kusten. Dessa krav kunde lätt leda till den situationen, att 2. flygkåren i mycket liten utsträckning komme att finna sig i Västerås, men att huvuddelen redan i fred baserades på de förut nämnda platserna — främst Hägernäs och Karlskrona —, vid vilka de anordningar, som krävdes vid permanenta flygstationer, icke vore vidtagna. Att detta antagande icke vore oberättigat, framginge av ett uttalande av dåvarande chefen för sjöförsvarets kommandoexpedition, kommandören Åkermark, som framhållit, att man icke torde vid Västerås behöva riskera någon trängsel i fråga om flygövningar, utan att tvärtom det syntes ändamålsenligt att för 1. flygkårens övningar utnyttja de därstädes under alla förhållanden erforderliga flygstationer, enär desamma eljest i fredstid endast finge ringa användning.

Här förutsattes sålunda tydligen, att 2. flygkåren endast i ringa utsträckning skulle övas vid sin fredsförläggningsplats. En förläggning av 2. flygkåren till Västerås skulle sålunda troligen komma att föranleda ökade utgifter för traktamenten. Dessutom komme, då erforderliga verkstäder och förläggningslokaler saknades vid de flygbaser, som mest komme att användas, utgifterna för materielens vård och personalens förläggning att stegras.

Utredningsmännen hade kommit till den uppfattningen, att det måste anses mindre lämpligt att förlägga 2. flygkåren till en plats, mot vars användbarhet som förläggningsort för denna flygkår vägande erinringar ur ekonomisk och övnings synpunkt kunde anföras och vilken icke kunde användas såsom marin flygbas i krig.

Utredningsmännen hade styrkt i denna sin uppfattning av följande uttalanden från olika myndigheter m. fl.

Försvarsrevisionen hade föreslagit, att marinens flygkår skulle förläggas till Rindön, varvid dock utbildningen under vintern med hänsyn till de mindre goda isförhållandena därstädes skulle förläggas till Hägernäs. Marinens myndigheter hade vid detta tillfälle föreslagit, att kåren i stället ständigt skulle vara förlagd till Hägernäs. Samma förslag hade framställts av nuvarande chefen för marinstaben, konteramiral Lybeck, i hans till försvarsrevisionens förslag fogade särskilda yttrande.

I yttrande över försvarsrevisionens förslag hade marinens myndigheter fasthållit vid yrkandet på en permanent förlägningsplats för marinens flygväsende vid Hägernäs samt dessutom föreslagit, att permanenta flygstationer skulle upprättas vid Karlskrona och Göteborg.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 20 till 1924 års riksdag angående försvarsväsendets ordnande hade framhållits, att marinflygkåren borde baseras på kustplatser, så belägna, att de marina flygförbandens användning för försvaret i möjligaste mån underlättades, samtidigt med att erforderligt skydd erhöles. På grund härav hade i enlighet med marinmyndigheternas yrkande föreslagits, att marinflygkårens huvuddel skulle förläggas till Hägernäs samt återstoden till permanenta flygstationer vid Karlskrona och Göteborg. I propositionen hade lämnats en redogörelse för de skäl av teknisk och ekonomisk art, vilka föranlett övergivandet av försvarsrevisionens plan på en förläggning av marinflygkåren till Rindön.

Chefen för marininstaben hade i sitt yttrande över det förslag till flygvapnets organisation, som sedermera framlagts i Kungl. Maj:ts proposition nr 50 till 1925 års riksdag, framhållit, att frågan om 2. flygkårens förläggning till Västerås tills vidare borde lämnas öppen och avgöras, först sedan ytterligare utredning ägt rum.

Slutligen hade chefen för marininstaben år 1926 i sitt i Kungl. Maj:ts proposition nr 222 till 1927 års riksdag anförda yttrande framhållit, att Västerås icke erbjöde tillfredsställande förhållanden med avseende på möjligheterna till samövning med marinen.

Utredningsmännen hade på grund av sin ovan uttalade mening låtit undersöka olika alternativ för 2. flygkårens förläggning vid kusten och i närheten av örlogsstationerna. Utredningen hade begränsats till att omfatta de orter, där enligt 1925 års försvarsbeslut hangarer vore uppförda eller skulle uppföras.

Göteborg torde med hänsyn till Sveriges försvarspolitiska läge knappast kunna ifrågasättas som fredsförlägningsplats för 2. flygkåren.

Färösund utgjorde i många fall en god bas för marina flygstridskrafter. Som fredsförlägningsplats och mobiliseringsort för 2. flygkåren lämpade sig platsen emellertid icke, främst på grund av sitt utsatta läge och saknaden av befästningar. Därtill komme, att transporten från fastlandet av vid mobilisering erforderlig personal krävde relativt lång tid och i vissa fall kunde bli omöjliggjord.

Gustafsvik lämpade sig icke som förlägningsplats för 2. flygkåren på grund av platsens läge samt det långa avståndet till närmaste örlogsstation.

De återstående platserna vore Hägernäs och Karlskrona. Båda orterna lämpade sig väl som baser i händelse av krig samt erbjöde tillfredsställande övnings- och samövningsmöjligheter, det senare både med flottan och kustartilleriet. På grund av 2. flygkårens ringa styrka kunde en uppdelning av personal till båda platserna icke lämpligen ifrågakomma. Ur ekonomisk synpunkt skulle dessutom ett dylikt alternativ ställa sig mindre fördelaktigt. Det gällde sålunda att bestämma, till vilken av de båda platserna 2. flygkåren borde förläggas.

Härvid syntes först de *strategiska* faktorernas inverkan böra undersökas. Utredningsmännen hade av skäl, som framginge av särskild skrivelse, kommit till det resultatet, att Hägernäs vore något att föredraga framför Karlskrona såsom bas för kustflottans flygstridskrafter. För en förläggning av 2. flygkåren till Karlskrona talade dock vissa strategiska skäl och däribland främst den omständigheten, att flygspaningen över södra Östersjön lämpligen kunde ansättas från denna plats. Ett annat skäl vore, att huvuddelen av kustflottans i fredstid icke rustade fartyg vore förlagd till Karls-

krona. Flygspaning och skydd mot flygangrepp under dessa fartygs rustning och eventuella förflyttning till annat basområde kunde bäst åstadkommas från en flygstation belägen i Karlskrona. En omgruppering exempelvis till Stockholms skärgård av de flygstridskrafter, som sedermera eventuellt icke erfordrades i Karlskrona, kunde ske på mycket kortare tid än som erfordrades för fartygs förflyttning samma väg. (Flygtiden Karlskrona—Hägernäs vore omkring 3 timmar; gångtiden för fartyg med 25 knops fart Karlskrona—Landsort vore omkring 9 timmar.)

En flygstation i trakten av Hägernäs vore mindre utsatt för angrepp av sjöstridskrafter än en i Karlskrona befintlig dylik. Däremot vore Hägernäs — på grund av närheten till huvudstaden och platsens läge i förhållande till eventuella fientliga flygbaser — mera utsatt för flygangrepp än en i Karlskrona befintlig flygstation.

Ur *utbildningssynpunkt* syntes båda platserna vara lämpliga och ungefär likvärdiga. Beträffande Karlskrona borde dock särskilt framhållas ortens närhet till flygvapnets skjutfält vid Rinkaby samt de goda möjligheterna för övningar i torpedfällning. Med hänsyn till att kustflottan under en del av sommarperioden vore baserad på Stockholms skärgård, vore det måhända lämpligast, att 2. flygkåren i fred förlades till Hägernäs. Å andra sidan förflyttades kustflottan under sommarperioden till olika delar av rikets kust, varvid flygförbanden icke kunde baseras vare sig på den ena eller den andra permanenta flygstationen. Under vinterperioden däremot vore större delen av kustflottans rustade fartyg, som förut nämnts, förlagd till Karlskrona, varför flygförband också borde vara förlagda till denna plats.

En jämförelse mellan de båda platserna ur *flygteknisk, ekonomisk och förläggningssynpunkt* i anslutning till av utredningsmännen utarbetade förslag till förläggningens ordnande gäve följande resultat.

Rindö—Hägernäs-alternativet syntes icke böra ifrågakomma, emedan den delade förläggningen lade hinder i vägen för en rationell utbildning och föranledde höga såväl årliga som engångskostnader.

Förläggningen till enbart Hägernäs erbjöde fördelar ur såväl flygteknisk som övningssynpunkt. Av de båda alternativen för denna förläggning syntes det av flygstyrelsen uppgjorda vara jämställt med Karlskrona-alternativet ur förläggningssynpunkt. Kostnaderna uppginge till 1,775,500 kronor. Det av utredningsmännen utarbetade alternativet vore ur förläggningssynpunkt väsentligt underlägset Karlskrona-alternativet. Kostnaderna uppginge till 1,385,000 kronor.

Vad slutligen Karlskrona-alternativet beträffade, syntes detsamma ur flygteknisk och övningssynpunkt vara jämställt med Hägernäs-alternativet. Ur ekonomisk synpunkt ställde sig Karlskrona-förslaget väsentligt fördelaktigare än till och med det billigaste Hägernäs-alternativet. För ett belopp av 1,125,500 kronor erhöles såväl en god förläggning för 2. flygkåren i Karlskrona som en förläggningslokal och matinrättning vid Hägernäs, varigenom en tillfällig förläggning till denna plats bleve möjlig utan användande av logementsfartyg.

En sammanfattning av jämförelsen mellan Karlskrona och Hägernäs såsom permanenta flygstationer i fred (ävensom flygbaser i krig) gäve sålunda vid handen:

att ur *flygteknisk* synpunkt Karlskrona och Hägernäs vore likvärdiga;

att ur *utbildnings- och övningssynpunkt* Karlskrona och Hägernäs vore i stort sett likvärdiga, varvid dock Karlskrona ur utbildningssynpunkt måhända vore något att föredraga;

att ur *strategisk* synpunkt Hägernäs vore något att föredraga framför Karlskrona;

att ur *förläggningssynpunkt* Karlskrona-alternativet vore likvärdigt med det dyraste Hägernäs-alternativet;

att ur *ekonomisk synpunkt* Karlskrona-alternativet vore avsevärt fördelaktigare än något av Hägernäs-alternativen.

Utredningsmännen hade kommit till den uppfattningen, att Hägernäs-alternativet visserligen vore något att föredraga ur strategisk synpunkt men att alla andra skäl talade för Karlskrona-alternativet, varför utredningsmännen ansåge sig böra förorda detta alternativ.

Utredningsmännen hade slutligen företagit en jämförelse mellan förslaget att förlägga 1. flygkåren i Västerås och 2. flygkåren i Karlskrona—Hägernäs (alternativ I) och förslaget att förlägga 1. flygkåren i Västerås och 2. flygkåren i Västerås—Hägernäs (alternativ II).

En sammanställning av kostnadsberäkningarna gäve vid handen, att *engångskostnaderna* bleve för alternativ I 2,375,500 kronor och för alternativ II 2,307 500 kronor. Av dessa belopp vore 1,523,000 kronor redan av riksdagen anvisade, varför engångskostnader att anvisa bleve för alternativ I 852,500 kronor och för alternativ II 784,500 kronor. Alternativ I vore sålunda 68,000 kronor dyrare än alternativ II.

Årskostnaderna beräknades bliva ca 13,000 kronor större vid alternativ I än vid alternativ II. Härvid vore dock att märka, att den beräknade kostnaden av 20,000 kronor för materielltransporter måhända komme att reduceras, i den mån örlogsvarvets i Karlskrona resurser utnyttjades.

Ur *ekonomisk synpunkt* vore i varje fall alternativen så gott som likvärdiga dock vore alternativ I något ofördelaktigare.

Ur *utbildningssynpunkt* vunnes med alternativ I fördelen, att 2. flygkårens utbildning (såväl skolor som tillämpningsövningar) hela året kunde försiggå i intim samverkan med flottan och kustartilleriet. Det kunde, som förut framhållits, icke anses vara lämpligt att, såsom föresloges i alternativ II, den flygkår, som i krig främst skulle betjäna den sjögående kustflottan och i fred utbildas för denna sin verksamhet, förlades vid Mälarens västra del.

Vid alternativ II komme 1. och 2. flygkårernas övningar att delvis förläggas till samma plats, vilket av den ansvariga myndigheten och av de flygutbildade officerare, vilka hörts av utredningsmännen, förklarats vara olämpligt och förenat med betydande risker.

Dessutom borde framhållas, att avsevärt bättre möjligheter för skarp-skjutning och bombfällning finnes i Karlskrona än vid Västerås. Härtill vore att beakta, att flygvapnets skjutfält vid Rinkaby vore beläget på endast 90 km. avstånd (30—45 minuters flygtid) från Karlskrona. Även övningar med torpedfällning syntes lämpligare kunna äga rum vid Karlskrona än vid Västerås. I Karlskrona kunde dessutom torpedernas inskjutning och erforderliga reparationer utföras vid örlogsvarvets torpeddepartement.

Ur *verkstadssynpunkt* vore att märka, att central flygverkstad finnes i Västerås men icke i Karlskrona. Olägenheten av att dylik verkstad saknades på den senare platsen motverkades av att en stor del reparationer kunde verkställas på örlogsvarvet. I alternativ I hade dessutom särskilda kostnader beräknats för erforderliga transporter av materiel från Karlskrona till centrala verkstaden i Västerås. Denna omständighet gjorde i själva verket alternativen i detta hänseende ungefär likvärdiga. Genom alternativ I tillkomme dessutom en kårverkstad i Karlskrona, vilket innebure en bestämd fördel både ur freds- och krigssynpunkt.

Ur *organisatorisk synpunkt* innebure en förläggning av 2. flygkåren till Karlskrona ett fasthållande i princip av den av riksdagen år 1925 intagna ståndpunkten, att flygkårerna skulle förläggas var för sig.

En förläggning av såväl 1. som 2. flygkåren till Västerås skulle innebära, att kårerna förlades inom samma etablissemang och hade gemensam övningsplats. Den äldste kårchefen bleve härigenom nödsakad att ingripa reglerande i tjänstens alla grenar, vilket skulle innebära, att de båda kårerna samman-slötes till en kår. Detta strede mot 1925 års försvarsbeslut och syntes olämpligt icke minst ur den synpunkten, att kårerna vore avsedda för helt olika ändamål, den 1. för att direkt betjäna högsta krigsledningen, den 2. för intim samverkan med marinen.

Det syntes vidare sannolikt, att den marina flygkårens rekrytering skulle underlättas, om kåren förlades till Karlskrona.

Ur *strategisk synpunkt* innebure alternativ I, att en god bas redan i fred skapades i Karlskrona, vilket icke vore fallet i alternativ II, som beträffande Hägernäs i huvudsak överensstämde med alternativ I. Västerås vore icke i något krigsfall användbart som bas för de marina flygstridskrafterna.

Med hänsyn till fientliga bombarderingsföretag innebure det risk att, såsom föresloges i alternativ II, förlägga halva flygvapnet till *ett* etablissemang. Chefen för generalstaben hade härom anför, att det viktigaste skälet mot en förläggning även av 1. flygkåren till Västerås vore, att härigenom hälften av vårt flygvapen skulle mobiliseras och få sina depåer och verkstäder på en och samma plats, vilket med hänsyn till fientliga bombarderingsföretag måste anses *fullständigt uteslutet*. Det stode också i skarp motsats till riksdagens beslut om en uppdelning av flygvapnets förband på olika orter. Chefen för flygvapnet hade framhållit samma åsikt.

Alternativ I vore sålunda ur strategisk synpunkt bestämt överlägset alternativ II.

En *sammanfattning* gäve vid handen, att alternativ I vore avsevärt överlägset alternativ II. Den obetydligt lägre kostnaden i alternativ II kunde sålunda icke berättiga till ett förordande av detta alternativ.

Härtill komme, att om Västerås skulle bli 2. flygkårens förläggningsplats, krav på utbyggnad av flygstationerna vid Hägernäs och Karlskrona sannolikt i en nära framtid komme att uppställas. Genom alternativ I tillgodosåges redan nu kraven på marina flygstationer vid kusten. Skärskådades problemets ekonomiska sida med hänsyn till utvecklingen, framstode sålunda alternativ I även i detta hänseende som det fördelaktigaste.

Utredningsmännen föresloge, på grund av vad i det föregående anförts, att 1. flygkåren förlades till Västerås och att 2. flygkåren förlades till Karlskrona—Hägernäs, allt enligt i bil. 2 till utredningsmännens utlåtande närmare angivna grunder.

De vid utredningsmännens skrivelse fogade bilagorna »Uppgift å hittills nedlagda kostnader för 2. flygkårens förläggning» och »Förslag till 1. flygkårens förläggning till Västerås och 2. flygkårens förläggning till Karlskrona—Hägernäs» torde såsom bilagor (Bil. 1 och 2) få fogas vid statsrådsprotokollet rörande detta ärende.

Enligt utredningsmännens i nyss omförmälda bil. 2 framlagda förslag skulle 1. flygkåren förläggas till förutvarande Västmanlands regementes kasern-etablissemang i Västerås. För kåren erforderligt landflygfält skulle, i likhet med vad som föreslogs i propositionen nr 222 till 1927 års riksdag, anordnas å mark tillhörande huvudsakligen Hässlö kronoegendom i Badelunda socken samt till en mindre del de i enskild ägo varande egendomarna Hagbyholm och Klinta nr 1 i Irsta socken. Till grund för utredningsmännens förslag

angående flygfältets anordnande har legat en av lantbruksingenjören H. Welin-Berger i ämnet verkställd utredning. Enligt denna utredning skulle flygfältet förläggas så, att dess östra gräns komme att gå efter och intill den s. k. Hagbyholmsvägen, västra gränsen 1,000 meter rakt väster därom intill och öster om Hässlö utgård, södra gränsen vinkelrät häremot 160 meter norr om Västerås stads vattenledningsverk samt norra gränsen parallell med den södra på 1,000 meters avstånd. Fältet skulle sålunda få en kvadratisk form med 1,000 meters sidor och en areal av en kvadratkilometer. För omläggning av den genom det föreslagna flygfältsområdet nu gående Hässlöbäcken har uppgjorts två alternativa förslag, av vilka det ena, som betecknats såsom alternativ 1, avser bäckens avledande mot öster till rågången mot den i Irsta socken liggande byn Älby och vidare i rågången mellan nämnda by och Hagbyholm ned till Limstabäcken samt därefter över egenheten Geddeholms marker ut i Mälaren, vilken sträckning å en utredningen bifogad översiktskarta angivits med bokstäverna A—B—C—D—E—F—G. Enligt det andra förslaget — alternativ 2 — skulle bäcken efter omläggningen icke i östlig riktning ledas ända fram till rågången mot Älby utan redan vid den å nyssnämnda karta med D betecknade punkten vändas mot söder för att vid punkten B ingå i Limstabäcken.

Ehuru en omläggning av Hässlöbäcken enligt alternativ 2 skulle medföra en kostnadsminskning av omkring 13,000 kronor i förhållande till alternativet 1, hava utredningsmännen dock förordat det sistnämnda, då det för bäckens framdragande upptagna djupdiket enligt detta alternativ komme att framgå på betryggande avstånd från flygfältets östra begränsningslinje.

Enligt av lantbruksingenjören Welin-Berger uppgjord kostnadsberäkning skulle kostnaderna för flygfältets anordnande uppgå till 108,000 kronor, i vilket belopp ingå kostnaderna för omläggning av Hässlöbäcken enligt det förut omförmälda alternativet 1 ävensom övriga åtgärder för flygfältets dränering och planering såsom öppna avloppsdikens igenläggning till grusdränledningar, om- eller nybyggnad av broar, omläggning av kraft- och telefonledningar m. m. Dessutom ingår i nämnda kostnadsbelopp även ersättning för den mark, som skulle åtgå för Hässlöbäckens omläggning samt för den skada och det intrång, som skulle uppstå genom upptagandet av erforderliga transportvägar för schaktningsmassornas bortförande.

Över det av lantbruksingenjören Welin-Berger uppgjorda förslaget har lantbruksstyrelsen på utredningsmännens begäran avgivit yttrande samt därvid förklarat sig icke hava något väsentligt att erinra mot förslaget.

Såsom i det föregående framhållits, skulle flygfältet enligt utredningsmännens förslag till huvudsaklig del anordnas å den under domänstyrelsens förvaltning stående kronoegendomen Hässlö. För erhållande av erforderlig utsträckning av detsamma, förutsattes emellertid i förslaget, att från fideikommissegendomen Hagbyholm förvärves en åkerareal av 22,6 hektar och från egendomen Klinta nr 1 ett område om 4,9 hektar. Kostnaderna för förvärvandet av sistnämnda båda markområden hava av utredningsmännen beräknats till 55,000 kronor. Beträffande egendomen Hässlö synas utred-

ningsmännen hava utgått ifrån att densamma, i enlighet med vad som föreslogs i den förutnämnda propositionen nr 222 till 1927 års riksdag, skulle i sin helhet överföras från domänstyrelsens till flygstyrelsens förvaltning. I den uppgjorda kostnadsberäkningen hava därför några kostnader icke upptagits för förvärvandet av den till nämnda egendom hörande delen av flygfältsområdet. Däremot har för expropriation av den nuvarande arrendatorns av egendomen arrenderätt beräknats ett belopp av 50,000 kronor.

Såsom sjöflygplats för 1. flygkåren skulle enligt utredningsmännens förslag den redan anordnade sjöflygstationen vid Västeråsfjärden disponeras.

Sammanlagda kostnaderna för 1. flygkårens förläggning till Västerås hava av utredningsmännen beräknats till 1,250,000 kronor.

I fråga om utredningsmännens förslag rörande 2. flygkårens förläggning till Karlskrona—Hägernäs tillåter jag mig hänvisa till den förut omförmälda, vid utredningsmännens utlåtande fogade bilagan (Bil. 2). De sammanlagda kostnaderna för en dylik förläggning av 2. flygkåren hava av utredningsmännen beräknats till 1,125,500 kronor.

I ärendet hava utlåtanden avgivits av chefen för generalstaben, marinförvaltningen, chefen för marinstaben — efter hörande av högste befälhavaren över kustflottan, befälhavande amiralen i Karlskrona och kommandanten i Vaxholms fästning — samt av flygstyrelsen.

Chefen för generalstaben har i ärendet anfört följande.

Chefen för
generalstaben.

I yttrande den 20 december 1926 angående 1. flygkårens förläggning hade chefen för generalstaben gjort gällande, att Uppsala ur strategisk synpunkt vore lämpligare än Västerås såsom förläggningsort för 1. flygkåren. Därvid hade framhållits, att det viktigaste skälet mot en förläggning av nämnda flygkår till Västerås vore, att, då jämlikt 1925 års försvarsordning 2. flygkåren skulle förläggas till denna ort, härigenom hälften av vårt flygvapen skulle mobiliseras och få sina depåer och verkstäder på en och samma plats, vilket med hänsyn till fientliga bombarderingsföretag måste anses fullständigt uteslutet. Utredningsmännen hade emellertid föreslagit, att 1. flygkåren skulle förläggas till Västerås och 2. flygkåren till Karlskrona—Hägernäs.

Under denna förutsättning ansåge sig chefen för generalstaben kunna biträda utredningsmännens förslag angående 1. flygkårens förläggning. För att de till högkvarterets omedelbara förfogande avsedda flygstridskrafterna, vilka uppsattes av denna kår, vid krig skulle kunna fylla dem eventuellt tillkommande uppgifter — såväl offensiva som defensiva — erfordrades, att i fred åtgärder vidtoges, för att nämnda flygstridskrafter vid krig eller krigsfara skulle kunna erhålla lämplig hjälpbas (lämpliga hjälpbaser) i huvudstadens närhet. Tillgodoseendet av detta krav underlättades genom Stockholms förseende med trafikflygstationer för såväl lant- som sjöflygplan.

I fråga om 2. flygkårens förläggning syntes följande böra anföras. Principen att förlägga de för marinen avsedda flygstridskrafterna till örlogsstationerna eller till dessas omedelbara närhet syntes riktig ur såväl krigs- som fredssynpunkt. Frågan, huruvida huvuddelen av nämnda flygstridskrafter i fred borde förläggas till Karlskrona eller till trakten av Stockholm, syntes närmast ankomma på de ansvariga marina myndigheterna att besvara. Då det i båda fallen måste förutsättas, att anordningar vidtoges för att vid krigstillfälle bereda samtliga dessa marinflygstridskrafter lämplig hjälpbas (lämpliga hjälpbaser) inom Stockholms skärgård, vore ur de synpunkter, som

chefen för generalstaben ägde att företräda, ej heller något att erinra beträffande utredningsmännens förslag angående 2. flygkårens förläggning.

Marinförvaltningen, som icke ansett sig böra ingå på prövning av frågan rörande 1. och 2. flygkårnas förläggning, enär denna fråga icke låge inom ämbetsverkets verksamhetsområde, har anfört i huvudsak följande.

Marinförvaltningen.

Utredningsmännen hade vid avgivande av sitt förslag till 2. flygkårens förläggning till Karlskrona—Hägernäs bland annat framhållit de fördelar, som Karlskronavarvets resurser skulle i reparations- och andra hänseenden erbjuda. Marinförvaltningen, som givetvis icke hade något att erinra mot, att Karlskronavarvet, i den mån så låte sig göra utan åsidosättandet av dettas egentliga uppgift, jämväl toges i anspråk för flygvapnets räkning, kunde ej helt ansluta sig till detta uttalande. Visserligen hade varvet möjligheter att biträda kåren i fråga om en del sådana reparationsarbeten å flygmaterielen, som ej krävde speciell sakkunskap på det flygtekniska området, samt i fråga om flygmaterielens underhåll, skötsel och vård. Men varvets verksamhet vore ju ej inriktad på detta område utan på helt andra uppgifter. Fördelarna med varvets närhet bleve måhända därför ej så stora, som utredningsmännen syntes förutsätta, såvida ej för utförande av ifrågavarande reparations- och underhållsarbeten vissa anordningar vidtoges därstädes, som nu ej vore tillfinnandes, samt särskild personal med sakkunskap inom det flygtekniska området anställdes å varvet.

Högste befälhavaren över kustflottan har anfört, att han funne utredningsmännens förslag att förlägga 1. flygkåren till Västerås riktigt, därest nämnda kår ansåges böra uppsättas. Vad 2. flygkåren beträffade, vore enligt hans mening denna kårs förläggning till Hägernäs—Västerås med ett permanent detachement i Karlskrona ur utbildnings-, övnings-, strategisk, flygteknisk och ekonomisk synpunkt fördelaktigare än det av utredningsmännen förordade alternativ I.

Högste befälhavaren över kustflottan.

Enligt en av högste befälhavaren över kustflottan uppgjord approximativ beräkning beträffande uppdelningen av 2. flygkåren på Hägernäs och Västerås skulle till Hägernäs förläggas chefsexpedition, ett kompanis expedition och förråd, manskapsskolor, tillämpningsskolor och en mindre kårverkstad samt till Västerås förrådsförvaltning, flygförråd, intendenturförråd, vapenförråd, ett kompanis expedition och förråd samt kårverkstad i anslutning till centrala flygverkstaden. I Västerås skulle dessutom finnas kasern med utrymme vid mobilisering för omkring 1,000 man. I fredstid har högsta förläggningsbehovet därstädes beräknats till omkring 50 man (förråds- och depåpersonal). I Hägernäs har manskapsstyrkan i fredstid beräknats uppgå till omkring 160 man samt vid detachementen i Karlskrona och vid kustflottan till mellan 20 och 60 man.

Befälhavande amiralen i Karlskrona och kommandanten i Vaxholms fästning hava i princip icke haft något att erinra mot utredningsmännens förslag, den sistnämnde dock under den förutsättning, att svårigheter icke uppstode att i fredstid tillgodose Vaxholms fästnings behov av flygbåtar eller att detta behövs tillgodoseende i krigstid äventyrades.

Befälhavande amiralen i Karlskrona. Kommandanten i Vaxholms fästning.

Chefen för
marinstaben.

Uti sitt i ärendet avgivna utlåtande har chefen för marinstaben framhållit, att åtskilliga skäl talade emot ett uppsättande av 1. flygkåren. Enligt hans mening borde i stället de för självständiga företag avsedda flygförband, som enligt 1925 års försvarsbeslut skulle ingå i nämnda kår, uppdelas på 2. och 3. flygkåren. Under förutsättning att så bleve fallet, borde 2. flygkåren förläggas till Västerås—Hägernäs med ett detachement i Karlskrona. Därest emellertid 1. flygkåren komme att uppsättas, hade chefen för marinstaben i likhet med utredningsmännen och på av dem anförda skäl funnit sig icke kunna tillstyrka, att nämnda kår förlades till Uppsala, utan hade han ansett sig böra förorda, att densamma i sådant fall i enlighet med utredningsmännens förslag förlades till Västerås.

Beträffande frågan om 2. flygkårens förläggning, för den händelse 1. flygkåren uppsattes och förlades till Västerås, har chefen för marinstaben anført i huvudsak följande.

Av de utav utredningsmännen uppställda 4 olika alternativen beträffande 2. flygkårens förläggning ansåge chefen för marinstaben, att alternativen 3 (förläggning till enbart Hägernäs) och 4 (förläggning till Rindö—Hägernäs) numera icke vore att förorda. Han hade därför i sitt yttrande inskränkt sig till en jämförelse mellan de båda återstående alternativen, förläggning till Karlskrona—Hägernäs (alt. 1) eller Västerås—Hägernäs (alt. 2). Med hänsyn till att han beträffande sistnämnda alternativ lagt mera vikt vid Hägernäsförläggningen, komme detta alternativ i fortsättningen av utlåtandet att benämnas Hägernäs—Västeråsalternativet. Även vid en förläggning till Hägernäs—Västerås förutsattes, att ett detachement förlades till Karlskrona, motsvarande de flygförband, som vid mobilisering avsåges för denna fästning, ävensom att — liksom nu — sjöflygskola och sjöspanarskola vid olika tillfällen därstädes anordnades.

Vid bedömandet av de två alternativen måste i första hand de *strategiska* synpunkterna göras gällande. Stockholms skärgård, centralt belägen å Sveriges ostkust, vore kustflottans viktigaste basområde, dit också huvuddelen av flottans övningar vore förlagd. I förhållande till detta basområde låge Karlskrona i en strategisk utkant. De flygstationer, som kåren skulle uppsätta, låge i sannolika fall långt från Karlskrona, men nära Hägernäs. Det vore sålunda alla utsikter för att Karlskrona övergaves av flygförbanden, så fort de blivit mobiliserade. En fredsförläggningsplats måste under ett krig alltjämt kunna underhålla förbanden och under fortgående arbete uppsätta nya. Förläggningsplatsen för kårens kader borde därför ligga så nära det viktigaste operationsområdet, som vore förenligt med och erforderligt för samarbete med de uteliggande stationerna och förbanden. Karlskronas underlägsenhet vore härvidlag uppenbar. Därtill måste kaderförläggningsplatsen ligga i närheten av den för marinflygförbanden avsedda centrala flygverkstaden. Utredningsmännen själva hade framhållit sistnämnda synpunkt i fråga om 1. kåren, som föreslagits bliva förlagd till Västerås i närheten av därvarande verkstad, men hade ej fäst samma vikt på frågan beträffande 2. kåren. En kaderförläggning till Karlskrona, medan samtidigt den centrala verkstaden vore förlagd till Västerås, komme dock att verka hämmande både på kårens underhåll och dess verksamhet. Att kåren förlades så nära som möjligt till en central verkstad, som kunde förse densamma med ny flygmateriel och reparera svårare haverier, vore av avgörande betydelse såväl med hänsyn till mobilisering som för övningars bedrivande.

Att kaderförlägga en flygkår inom en kustfästning medförde ökade risker för anfall från sjön eller från luften. Det vore klart, att luftförsvaret under alla förhållanden måste finnas, ej blott i Karlskrona utan även i Stockholms krigshamn och flyganläggningarna i Västerås. Slutligen borde följande framhållas. Vid en depå och kaderplats måste under ett krig provflygningar och övningsflygningar pågå i oavbruten följd. Även om förväxlingar med fientliga flygplan kunde undvikas genom utfärdade bestämmelser, så verkade dylika egna flygningar oroande å luftbevakningsposter m. fl. Noga taget, borde inom en fästning ingen annan flygverksamhet äga rum än fästningens egen. Förhållandena ställde sig härvidlag helt annorlunda i alternativet Hägernäs—Västerås, därvid depån läge å sistnämnda plats.

De strategiska skälen talade sålunda avgjort för att 2. flygkåren icke förlades till Karlskrona utan till närheten av Stockholm (Hägernäs—Västerås) med ett permanent detachement till Karlskrona.

Ur utbildnings- och övningsynpunkt vore Karlskrona och Hägernäs enligt utredningsmännens åsikt i stort sett likvärdiga, dock att Karlskrona vore något att föredraga. Det vore riktigt, att samövning med flottan och kustartilleriet vore av största betydelse, men denna samövning ägde av givna skäl rum oberoende av förläggningssorten, varför dess läge i denna bemärkelse icke inverkade på dylika övningar. Den grundläggande flygutbildningen skedde enligt nu gällande bestämmelser dels å Ljungbyhed, dels i fortsättningsskolor (sjöflygskola, sjöspararskola), vilka förlades till flygstationer såsom till kustflottan, Karlskrona, Hägernäs, Färösund eller Göteborg.

Den utbildning slutligen, som bedreves å själva kåren, vore i huvudsak flygteknisk och påverkades icke omedelbart av samövningshänsyn. Den synpunkten, att kårens personal under förläggning i Karlskrona komme i närmare beröring med flottans personal i Karlskrona än vad personalen i Hägernäs skulle göra i förhållande till flottans personal i Stockholm, kunde ej helt fränkännas betydelse, men denna minskades väsentligen därav, att flygövningarna huvudsakligen bedreves å flygstationer vid flottan eller kustfästning och sålunda i närmaste samband med flottans eller kustartilleriets personal. En viktigare fråga än denna vore emellertid, såsom redan tidigare anförts, att kårens depå läge nära den centrala verkstaden.

Vad slutligen beträffade den ekonomiska synpunkten, så utvisade utredningsmännens beräkningar, att en förläggning till Västerås—Hägernäs ställde sig gynnsammare än en förläggning till Karlskrona—Hägernäs. Vid modifiering av utredningsmännens alternativ 2 till ett alternativ Hägernäs—Västerås tillkomme i Hägernäs vissa byggnader, utöver vad utredningsmännen räknat med. Men i stället förfölle behovet av ett flygfält i Karlskrona, som utredningsmännen icke räknat med, men som i händelse av en huvudförläggning av 2. kåren till Karlskrona måste tagas i beräkning.

Det syntes sålunda chefen för marinstaben uppenbart, att ur såväl strategisk som utbildnings-, övnings- och ekonomisk synpunkt en förläggning till Hägernäs—Västerås vore att förordra framför en förläggning Karlskrona—Hägernäs, därvid förutsattes.

att 2. flygkårens för kustflottan, Vaxholms fästning och övriga flygstationer (utom Karlskrona) vid mobilisering avsedda förband i huvudsak förlades till Hägernäs,

att 2. flygkårens förrädsförvaltning, flygförråd, intendenturförråd, vapenförråd m. m. förlades till Västerås,

att ett permanent detachement förlades till Karlskrona fästning, motsvarande de flygförband, som vid mobilisering avsåges för denna fästning, samt att, såsom för närvarande, en flygstation av växlande storlek funnes året runt rustad vid kustflottan.

Beträffande den närmare fördelningen mellan Hägernäs och Västerås finge chefen för marinstaben åberopa den av högste befälhavaren över kustflottan uppgjorda approximativa beräkningen.

Med den sålunda föreslagna anordningen av 2. flygkåren förminskades eller förfölle enligt chefens för marinstaben mening den av chefen för generalstaben uttalade farhågan för allt för stor anhopning av flygmateriel till en och samma plats (Västerås). Någon trängsel i luften därstädes behövde ej heller befaras, då 2. flygkårens flygningar, i den mån de ej skedde vid rustad station eller skola, i allmänhet skulle läggas till Hägernäs.

På grund av det sålunda anförda föresloge chefen för marinstaben, att, därest 1. flygkåren icke uppsattes, 2. flygkåren måtte förläggas till Västerås—Hägernäs i huvudsaklig överensstämmelse med därom av riksdagen 1925 fattat beslut, dock att ett detachement förlades till Karlskrona, men

att, därest 1. flygkåren uppsattes, 2. flygkåren måtte förläggas till Hägernäs—Västerås i huvudsaklig överensstämmelse med av utredningsmännen utarbetat alt. II med ett detachement till Karlskrona samt de jämkningar i övrigt, som betingades av vad i det föregående anförts.

Flygstyrelsen.

Flygstyrelsen har i ärendet anfört följande.

Utredningsmännen hade tydligen utgått från att Uppsala eller Västerås vore enda tänkbara förläggningsorter för 1. flygkåren. Enligt flygstyrelsens åsikt vore Västerås lämplig som förläggningsort för 1. flygkåren under den bestämda förutsättningen, ett ingen annan flygkår samtidigt dit förlades.

Ur rent militära synpunkter vore dock, såsom framginge av flygstyrelsens utredning den 30 september 1926, Uppsala att föredraga framför Västerås, ett förhållande, som ock kunde utläsas ur den föreliggande utredningen, ehuru man i densamma vid bedömandet av den ena eller andra platsens företräde ur flygteknisk synpunkt utgått från, att 1. flygkåren i Västerås skulle där förläggas ensam, under det man vid kostnadsberäkningen utgått från att såväl 1. som 2. flygkåren skulle där förläggas.

Även ur ekonomisk synpunkt framginge jämväl av utredningsmännens beräkningar, att kostnaderna för förläggande av 1. flygkåren till Uppsala och 2. flygkåren till Västerås—Hägernäs vore lägre än kostnaderna för förläggning av 1. flygkåren till Västerås och 2. flygkåren till Karlskrona—Hägernäs. I kostnaden för Uppsala-alternativet vore därvid jämväl inberäknad en summa av 277,500 kronor, utgörande beräknad kostnad för uppförande av ny gård för lantbruksinstitutets räkning — ett behov, vars nödvändighet flygstyrelsen alltså ifrågasatte.

Skulle av andra än militära skäl Uppsala icke kunna ifrågakomma såsom förläggningsort för någon flygkår, återstode enligt samstämmiga åsikter endast Västerås såsom förläggningsort för 1. flygkåren, om nya kasernbyggnaders uppförande skulle undvikas. Med hänsyn härtill måste sålunda frågan om 2. flygkårens förläggning bedömas.

Beträffande utredningsmännens förslag härutinnan finge flygstyrelsen framhålla följande.

Det måste ur ekonomisk synpunkt anses vara av största vikt, att 2. flygkårens förläggningsfråga erhöles en sådan lösning, att flygövningarna i största möjliga utsträckning kunde bedrivas på ordinarie förläggningsplatser.

Beträffande vad utredningsmännen anfört angående de olika alternativen vore förläggningsalternativet Karlskrona—Hägernäs det enda, som syntes flygstyrelsen kunna ifrågakomma.

Enär marinen ägde tvänne stationer, en i Stockholm, en i Karlskrona, jämte kustfästningar, för vilka flygformationer erfordrades, syntes det naturligt, att permanent förläggning härför ordnades vid båda dessa stationer.

Därest det av kostnadsskäl icke läte sig göra att utbygga Hägernäs flygstation till sådan utsträckning, att 2. flygkårens huvuddel kunde dit permanent förläggas, så borde sådana anordningar vidtagas för förläggning vid Hägernäs eller närbelägen ort, att — delvis med hjälp av logementsfartyg m. m. — övningar och uppgifter för de delar av kåren, som avsäges för mellersta och norra Sverige, kunde baseras på Hägernäs; detta såväl av strategiska skäl som med hänsyn till närheten till den centrala flygverkstaden i Västerås.

Beträffande de av utredningsmännen uppgjorda kostnadsberäkningarna hade flygstyrelsen i stort sett intet att erinra.

Med anledning av vad sålunda anförts tillstyrkte flygstyrelsen — därest förläggningssalternativet 1. flygkåren Uppsala och 2. flygkåren Västerås—Hägernäs icke kunde förverkligas — att det av utredningsmännen avgivna förläggningssförslaget 1. flygkåren i Västerås och 2. flygkåren i Karlskrona—Hägernäs måtte på så sätt godtagas, att både Karlskrona och Hägernäs utbyggdes för permanent förläggning av 2. flygkåren, varvid i Karlskrona borde ordnas förläggning för den flygtrupp, som skulle betjäna därvarande formationer ur flottan och kustartilleriet.

En förläggning Karlskrona—Hägernäs enligt ovanstående skulle enligt flygstyrelsens åsikt kunna anordnas inom den av utredningsmännen angivna kostnadsramen.

Flygstyrelsen ville i detta sammanhang ännu en gång framhålla det ur riksförsvarssynpunkt angelägna i, att dessa förläggningsfrågor snarast avgjordes.

I en sedermera avgiven promemoria rörande kostnaderna för en förläggning av 2. flygkåren på sätt flygstyrelsen i nyss omförmälda utlåtande förutsatt, har flygstyrelsen framhållit, att därest, vid förläggning av 2. flygkårens huvuddel till Hägernäs och ett detachement i Karlskrona, kostnaderna skulle kunna hållas inom den av utredningsmännen beräknade kostnadsramen, 1,125,500 kronor, personalen vid Hägernäs huvudsakligen måste förläggas ombord å logementsfartyg.

I Karlskrona borde flygstationen bibehållas på Stumholmen, varvid flottans epidemisjukhus eller motsvarande lokalutrymme annorstädes å Stumholmen borde överlämnas till flygvapnet för vinnande av erforderligt verkstads- och förrådsutrymme.

I enlighet härmed hade flygstyrelsen uppgjort följande kostnadsberäkning:

Hägernäs.

Redan nedlagda kostnader	kronor 443,000: —
Flyttning av verkstad från Stockholms	
varv	» 25,000: —
Flyttning av hangar från Stockholms	
varv	» 30,000: —
Flyttning av flygmaterielförråd från	
Stockholms varv	» 30,000: —
Exercishus	» 60,000: —
Expeditions- och skolbyggnad samt	
intendenturförråd	» 158,500: —
Ammunitionsförråd	» 4,000: —
Elektriska ledningar	» 8,000: —
Vatten och avlopp jämte vattentorn	» 60,000: —
Brygga	» 12,000: —
	kronor 830,500: —

Karlskrona.

Redan utförda cementplaner på Stum-

holmen	kronor	25,000: —	
Slip och strandskoning	»	10,000: —	
Hangarbyggnader	»	180,000: —	
Anordnande av verkstadslokaler	»	25,000: —	
Anordnande av förrådsutrymme	»	25,000: —	
Bensinanläggning	»	20,000: —	
Vattenledning	»	10,000: —	kronor 295,000: —
			Summa kronor 1,125,500: —

Departements-
chefen.

Då jag icke funnit mig böra ifrågasätta någon ändring i den av 1925 års riksdag beslutade organisationen av flygvapnet, saknar jag anledning att i detta sammanhang närmare ingå på det av chefen för marinstaben väckta förslaget, att 1. flygkåren icke skulle uppsättas utan de för densamma avsedda flygförbanden uppdelas på 2. och 3. flygkåren. Såsom utredningsmännen framhållit, torde en dylik åtgärd, som i väsentlig grad skulle förändra den år 1925 beslutade organisationen, icke kunna vidtagas, utan att hela organisationsspörsmålet underkastades en förnyad allsidig utredning.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, innebär utredningsmännens förevarande förslag, att 1. flygkåren skulle förläggas till Västerås och 2. flygkåren till Karlskrona—Hägernäs.

Vad till en början 1. flygkåren angår, anser jag i likhet med utredningsmännen, att Uppsala och Västerås torde vara de enda platser, som kunna komma i fråga som förläggningsplats för nämnda kår. Vid en jämförelse mellan dessa båda orter hava utredningsmännen kommit till det resultatet, att Västerås ur olika synpunkter är att föredraga framför Uppsala.

Utredningsmännens förslag om 1. flygkårens förläggning till Västerås har förordats av chefen för marinstaben. Även chefen för generalstaben har biträtt nämnda förslag under förutsättning, att 2. flygkåren förlägges till annan ort än Västerås. Under samma förutsättning har flygstyrelsen ansett sistnämnda plats lämplig såsom förläggningsort för 1. flygkåren, ehuru styrelsen dock vidhållit sin tidigare uttalade åsikt, att Uppsala ur rent militära synpunkter vore att föredraga i sådant hänseende.

Vid anmälan inför Kungl. Maj:t av frågan om avlåtande till 1927 års riksdag av proposition (nr 222) angående 1. flygkårens förläggning ansåg jag mig böra förorda nämnda kårs förläggande till Västerås. Den ståndpunkt, jag sålunda då intog, finner jag mig alltjämt böra vidhålla. De skäl, som under ärendets behandling framfördes mot en förläggning av 1. flygkåren till Uppsala, kvarstå alltjämt. Däremot kommer det viktigaste skäl, som då anfördes mot en förläggning till Västerås, nämligen anhopningen av alltför stor del av flygvapnet till en och samma plats, att bortfalla vid ett bifall till utredningsmännens förslag i fråga om 2. flygkåren, enligt vilket denna kår skulle förläggas till annan ort. Jag tillstyrker alltså utredningsmännens

förslag, att 1. flygkåren förläggas till Västerås, varvid åt kåren bör upplåtas förutvarande Västmanlands regementes kasernetablissemang ävensom den vid Västeråsfjärden anordnade sjöflygstationen. Jag har även funnit mig kunna biträda utredningsmännens förslag beträffande anordnandet av för kåren erforderligt landflygfält. Jag tillstyrker sålunda, att avledandet av den genom det föreslagna flygfältsområdet nu gående Hässlöbäcken må ske enligt alternativ I i det av lantbruksingenjören Welin-Berger uppgjorda förslaget rörande flygfältets iordningställande.

Enligt i bil. 2 intagen kostnadsberäkning skulle utgifterna för dräneringsm. fl. arbeten å flygfältet, för erforderliga markförvärf från egendomarna Hagbyholm och Klinta samt för syneförrättning och kontrollantarvoden uppgå till sammanlagt 171,000 kronor. Då motsvarande kostnader enligt flygstyrelsens i propositionen nr 222 till 1927 års riksdag framlagda beräkningar upptogs till 267,800 kronor, innebär utredningsmännens förslag i förevarande avseende en kostnadsminskning av omkring 100,000 kronor.

Såsom i nyssnämnda proposition omförmäls, har domänstyrelsen i utlåtande den 18 februari 1927 hemställt, att kronoegendomen Hässlö, för den händelse den komme att delvis upplåtas till flygfält, måtte i sin helhet aföras från styrelsens förvaltning. Med hänsyn härtill synes nämnda egendom böra överföras till flygstyrelsens förvaltning, och torde i samband härmed statens domäners fond böra nedskrivas med ett mot egendomens taxeringsvärde svarande belopp. Då egendomen är utarrenderad till den 14 mars 1930 och någon uppgörelse på rimliga villkor icke kunnat träffas med arrendatorn om arrenderättens avstående, torde det bliva nödvändigt att för berörda ändamål använda expropriationsförfarande. I utredningsmännens kostnadsberäkning har för ersättning åt arrendatorn upptagits ett belopp av 50,000 kronor. Med hänsyn till att den årliga arrendeavgiften för egendomen endast uppgår till 7,200 kronor, torde det sålunda beräknade ersättningsbeloppet vara fullt tillräckligt.

Sammanlagda kostnaderna för 1. flygkårens förläggning till Västerås hava av utredningsmännen beräknats till 1,250,000 kronor, varav dock 530,000 kronor redan anvisats för sjöflygstationens iordningställande. Det belopp, som för ändamålet ytterligare erfordras, skulle sålunda uppgå till 720,000 kronor. Emot utredningsmännens ifrågavarande beräkningar har jag icke något att erinra.

I fråga om 2. flygkårens förläggning hava utredningsmännen undersökt olika alternativ och — efter att på anförda skäl hava utmönstrat övriga av de prövade förläggningalternativen — verkställt en jämförelse mellan kårens förläggning till, å ena sidan, Karlskrona—Hägernäs (alternativ I) och, å andra sidan, Västerås—Hägernäs (alternativ II), varvid i båda fallen förutsatts, att 1. flygkåren förläggas till Västerås. Utredningsmännen hava funnit, att alternativ II ur ekonomisk synpunkt torde kunna anses något förmånligare än alternativ I, men att det sistnämnda i öfrigt vore avsevärt fördelaktigare. Utredningsmännen hava på grund därav föreslagit, att 2. flyg-

kåren måtte förläggas till Karlskrona—Hägernäs, varvid emellertid är att märka, att förläggningen till Hägernäs av vissa delar av kåren synes hava avsetts att endast bliva av mera tillfällig natur.

Såsom framgår av chefens för marinstaben i ärendet avgivna utlåtande, har denne i motsats till utredningsmännen ansett, att en förläggning enligt alternativ II, modifierat i så måtto, att Hägernäsförläggningen erhöles ökad omfattning, ur såväl strategisk som utbildnings-, övnings- och ekonomisk synpunkt vore att förordas framför en förläggning till Karlskrona—Hägernäs.

Flygstyrelsen har å sin sida framhållit, att, därest 1. flygkåren förlades till Västerås, alternativet Karlskrona—Hägernäs vore det enda, som enligt styrelsens mening kunde ifrågakomma för 2. flygkåren. Härvid har dock flygstyrelsen förutsatt, att både Karlskrona och Hägernäs skulle utbyggas för permanent förläggning av kåren.

Engångskostnaderna för 2. flygkårens förläggning hava av utredningsmännen beräknats uppgå till 1,125,500 kronor enligt alternativ I och till 1,387,500 kronor enligt alternativ II. Med hänsyn till att kostnaderna för 1. flygkårens förläggning enligt sistnämnda alternativ endast skulle uppgå till 920,000 kronor mot 1,250,000 kronor enligt alternativ I, skulle dock de sammanlagda kostnaderna för båda flygkårens förläggning ställa sig något lägre enligt alternativ II än enligt alternativ I.

Meningarna angående lämpligaste platsen för 2. flygkårens förläggning äro såsom förut nämnts delade. Med hänsyn till att nämnda kår i första hand är avsedd för marinens behov, synes man vid valet av dess förläggningsplats böra sträva efter att komma intill eller i närheten av flottans örlogsstationer. Genom en dylik anordning skulle samövningarna med flottan under fredstid underlättas, varjämte förläggningen under krigstid bleve användbar såsom bas för av kåren mobiliserade flygstridskrafter.

Ur dessa synpunkter torde såväl Karlskrona som Hägernäs vara lämpliga förläggningsplatser för 2. flygkåren. Däremot synes Västerås varken erbjuda tillfredsställande förhållanden med avseende på möjligheterna till samövning med marinen eller lämpa sig som bas för kårens flygstridskrafter under krigstid. Härtill kommer, att en förläggning till Västerås, dit även 1. flygkåren enligt föreliggande förslag skulle förläggas, komme att medföra en relativt stor anhopning av landets flygstridskrafter därstädes, ett förhållande varemot erinringar framställt såväl av vissa myndigheter som från riksdagens sida vid behandlingen av propositionen nr 222 till 1927 års riksdag. I betraktande av vad sålunda förekommit och på de skäl i övrigt, som utredningsmännen i ämnet anført, har jag för egen del kommit till den uppfattningen, att en förläggning av kåren till Karlskrona—Hägernäs är att föredraga framför kårens förläggande helt eller delvis till Västerås.

Vid en jämförelse mellan Karlskrona och Hägernäs inbördes hava utredningsmännen kommit till det resultatet, att Hägernäs ur strategisk synpunkt vore något överlägset Karlskrona, men att alla skäl i övrigt talade för en förläggning till sistnämnda plats. Isynnerhet ur ekonomisk synpunkt vore Karlskrona-alternativet att förordas.

Emellertid hava såväl chefen för marinstaben som högste befälhavaren över kustflottan ansett, att Karlskrona icke borde vara förläggningsplats för 2. flygkårens huvuddel, vilken i stället borde förläggas till närheten av Stockholm.

Flygstyrelsen har, såsom redan nämnts, ansett sig kunna tillstyrka en förläggning av 2. flygkåren till Karlskrona och Hägernäs under förutsättning, att båda dessa platser utbyggdes för permanent förläggning. I Karlskrona borde enligt styrelsens mening allenast ordnas förläggning för den flygtrupp, som skulle betjäna därvarande formationer av flottan och kustartilleriet. Enligt flygstyrelsens åsikt skulle även en dylik förläggning kunna anordnas inom den av utredningsmännen angivna kostnadsramen, 1,125,500 kronor. Förutsättningen härför vore, att vid Hägernäs personalen i huvudsak förlades ombord å logementsfartyg. I Karlskrona skulle flygstationen bibehållas å Stumholmen, där hangarbyggnader skulle uppföras. För vinnande av erforderligt verkstads- och förrådsutrymme skulle flottans epidemisjukhus eller annan lämplig lokal överlåtas till flygvapnet.

I anledning härav har marinförvaltningen meddelat, att nyssnämnda sjukhusbyggnad ej kunde avvaras, men att motsvarande utrymme kunde för angivet ändamål beredas i stora slupskjulet å Stumholmen.

Kostnaderna för förläggningens ordnande enligt flygstyrelsens förslag skulle fördela sig med 830,500 kronor för Hägernäs och 295.000 kronor för Karlskrona.

Vid en förläggning av 2. flygkåren till Hägernäs—Karlskrona i huvudsaklig överensstämmelse med de sålunda av flygstyrelsen angivna riktlinjerna skulle de invändningar bortfalla, som från chefens för marinstaben sida ur strategisk synpunkt framstälts mot utredningsmännens förslag rörande nämnda kårs förläggning. Genom en dylik anordning vinnes även en mera tillfredsställande förläggning av kåren i förhållande till den centrala flygverkstaden i Västerås, varjämte besparingar komma att uppstå på övningsanslaget därigenom, att flygövningarna vid en förläggning till Hägernäs i ökad utsträckning kunna bedrivas å den ordinarie förläggningsplatsen.

Jag har därför funnit mig böra tillstyrka, att 2. flygkåren förläggas till Hägernäs—Karlskrona i huvudsaklig överensstämmelse med förut angivna av flygstyrelsen föreslagna grunder.

Enligt vad förut nämnts, hava engångskostnaderna för förläggningarnas ordnande beräknats för 1. flygkåren till 1,250,000 kronor och för 2. flygkåren till 1,125,500 kronor eller således tillhopa 2,375,500 kronor. Då härav redan 1,523,000 kronor av riksdagen ställts till förfogande, återstår att anvisa en summa av 852,500 kronor. Med hänsyn därtill, att av redan anvisade medel ett belopp av 525,000 kronor ännu icke tagits i anspråk och alltså i första hand kan disponeras för bestridande av ifrågavarande engångskostnader, torde det kunna anstå till nästkommande år med framställning till riksdagen om anvisande för ändamålet av ytterligare erforderliga medel.

På grund av vad nu anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

dels besluta, att 1. flygkåren skall förläggas till Västerås och 2. flygkåren till Hägernäs—Karlskrona,

dels ock medgiva, att kronoegendomen fyra mantal Hässlö nr 1, 2, 3 och 4 i Badelunda socken av Västmanlands län må överflyttas från domänstyrelsens till flygstyrelsens förvaltning och statens domäners fond därvid nedskrivas med ett mot egendomens taxeringsvärde svarande belopp.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Yngvar Månsson.

Bil. 1.**Uppgift å hittills nedlagda kostnader för 2. flygkårens förläggning.****Västerås.**

Planering, muddring m. m.	kr.	80,000: —	
Strandskoning, slip	»	40,000: —	
Hangarbyggnad	»	248,000: —	
Verkstad med förråd m. m.	»	45,500: —	
Bensin- och oljeförråd	»	30,000: —	
Ammunitionsförråd	»	15,000: —	
Vatten- och avloppsledningar	»	20,000: —	
Ytterbelysning	»	10,000: —	
Instruktionsverkstad, fotografiateljé	»	25,000: —	
Diverse utgifter	»	16,500: —	530,000: —

Dessa arbeten äro i huvudsak avslutade.

Hägernäs.

Planering m. m.	kr.	16,000: —	
Strandskoning, slip	»	45,000: —	
Hangarbyggnad	»	248,000: —	
Verkstad med förråd och värmecentral	»	45,000: —	
Garage m. m.	»	10,500: —	
Bensin- och oljeförråd	»	21,200: —	
Ammunitionsförråd	»	6,000: —	
Bostad för förrådsförvaltare	»	20,000: —	
Vatten- och avloppsledning	»	16,000: —	
Elektriska ledningar	»	7,000: —	
Diverse utgifter	»	8,300: —	443,000: —

Dessa arbeten äro i huvudsak avslutade.

Karlskrona å Stumholmen.

Planering m. m.	kr.	13,000: —	
Strandskoning, slipar	»	32,000: —	
Hangarbyggnader, expedition	»	160,200: —	
Ammunitionsskjul	»	1,800: —	
Värmeledning	»	8,000: —	215,000: —
			Kronor 1,188,000: —

Planeringsarbeten, omfattande utfyllning och anläggande av cementplanen å Stumholmen till en kostnad av omkring 25,000 kronor, hava utförts. Återstående för Karlskrona avsett belopp — omkring 190,000 kronor — är disponibelt.

Förutom ovan angivna arbeten m. m. skola i enlighet med 1925 års riksdags beslut hangarer m. m. uppföras å Gotland, i Göteborg och Gustafsvik till följande beräknade kostnader:

Gotland	kr.	100,000: —
Göteborg	»	154,000: —
Gustafsvik	»	147,000: —
		Kronor 401,000: —

Å Gotland äro dessa arbeten i huvudsak avslutade.

I Göteborg och Gustafsvik äro arbetena icke påbörjade.

Bil. 2.*Alternativ I.***Förslag till 1. flygkårens förläggning till Västerås och 2. flygkårens förläggning till Karlskrona—Hägernäs.****1. Flygkåren, Västerås.**

Kåren förlägges i Västmanlands regementes kasernetablissemment. Landflygfält anordnas i enlighet med av lantbruksingenjör H. Welin-Berger uppgjort förslag å ägor tillhörande Hässlö kronoegendom samt till mindre delar å Hagbyholms och Klinta ägor.

Kostnaderna för fältets iordningställande hava beräknats enligt lantbruksingenjörens alternativ I, emedan djupdiket enligt detta alternativ kommer att bliva framdraget på större avstånd från flygfältet än enligt alternativ II, där diket är förlagt till fältets östra gräns. Med diket lagt i själva gränsen föreligger en risk för haverier, som genom relativt ringa kostnadsökning kan undvikas.

Fältet är beläget på ungefär samma plats, som föreslagits av Kungl. Maj:t i proposition nr 222 till 1927 års riksdag. Kostnaderna hava genom ändrat förfaringssätt vid djupdikets fyllning samt genom förenklat dräneringssätt nedbringats med ungefär 100,000 kronor.

Den redan anordnade sjöflygstationen vid Västeråsfjärden disponeras av 1. flygkåren.

Å landflygfältet nyuppföras hangarbyggnad, mindre verkstad m. m. enligt bifogade kostnadsberäkning (bil. 2 b).

För kåren icke erforderliga lokaler inom kasernetablissemmentet disponeras av centrala flygverkstaden.

Kostnaderna för flygkårens förläggning framgå av bilaga 2 b.

2. flygkåren, Karlskrona—Hägernäs.

2. flygkåren förlägges i erforderliga lokaler inom Karlskrona grenadjärregementes etablissemment, vilka enligt vad utredningsmännen inhämtat hos arméförvaltningens fortifikationsdepartement kunna disponeras för ändamålet. Sjöflygstation anordnas vid den norr om nämnda etablissemment vid Danmarksfjärden belägna Studentviken. Platsen lämpar sig väl för anläggande av en sjöflygstation.

Enligt nu gällande plan skulle den redan i Karlskrona på Stumholmen belägna sjöflygstationen utökas med hangarbyggnader m. m. (se bil. 1), var till medel — 215,000 kronor — ställts till flygstyrelsens förfogande. Av dessa medel äro omkring 25,000 kronor disponerade för utförande av planeringar och cementplaner. Återstoden omkring 190,000 kronor finnas fortfarande disponibla. Arbetena äro tillsvidare avbrutna.

Den vid Studentviken belägna mark, som erfordras för flygstations anläggande, liksom ock den för vägförbindelse mellan stationen och kasernetablissemmentet erforderliga marken äges av Karlskrona stad. Utredningsmännen hava vid besök på platsen inhämtat, att från Karlskrona stads sida hinder ej torde möta att utan kostnad för statsverket få disponera de erforderliga markområdena.

Flygstyrelsens på anmodan av utredningsmännen utförda beräkning av byggnadskostnaderna vid förläggning av 2. flygkåren till Karlskrona bifogas (bil. 2 a).

På grundval av denna kostnadsberäkning hava utredningsmännen låtit utarbeta ett förenklat förslag beträffande förläggningen av 2. flygkårens huvuddel till Karlskrona med tillgodoseende av behovet av förläggningsutrymme för tillfällig förläggning av mindre manskapsstyrka vid Hägernäs.

Utredningsmännens förslag avviker från flygstyrelsens i följande avseenden.

De planerade hangarbyggnader m. m. på Stumholmen, för vilka medel tidigare anvisats, men vilka ännu icke uppförts, förutsättas icke komma till utförande, enär för 2. flygkåren avsedda hangarer böra uppföras i omedelbar närhet av kårens verkstad och kasern. Med anledning härav utökas det av flygstyrelsen föreslagna hangarutrymmet vid Studentviken.

Vid de cementplaner, som redan utförts på Stumholmen, kunna med fördel tälthangarer uppställas, och sålunda ytterligare hangarutrymme beredas. därest tillfälligtvis behov därav ifrågakommer.

Monteringshall samt verkstad och ångcentral hava sammanslagits, varvid ångcentralen reduceras till centralvärmeanläggning för denna byggnad. Hangarerna bliva sålunda icke uppvärmda. Detsamma är förhållandet i Västerås, Malmen och Ljungbyhed.

Verkstadens omfattning inskränkes på grund av närheten till flottans varv, varest en del reparationsarbeten kunna komma till utförande.

Inredning av flygmaterielförråd m. m. i befintliga byggnader har beräknats draga en kostnad av allenast 25,000 kronor, emedan kostnaderna för anordningar, avseende underhåll och vård av instrument, kunna inskränkas, om dylika arbeten utföras å flottans varv.

Vid *Hägernäs* uppföres barack samt matinrättning. Härigenom komma de delar av 2. flygkåren, vilka för övningar tillfälligtvis förläggas till Hägernäs, att kunna beredas bostad i land, varigenom kostnaderna för logementsfartyg undvikas.

De i flygstyrelsens kostnadsberäkning ifrågasatta förbättringsarbetena vid Hägernäs synas utredningsmännen icke vara ofrånkomliga, då platsen endast tillfälligtvis och i mindre utsträckning beräknas bliva tagen i anspråk för flygövningar.

Kostnaderna för flygkårens förläggning framgå av bilaga 2 b.

Vid förläggning av 1. flygkåren till Västerås och 2. flygkåren till Karlskrona—Hägernäs enligt det genom utredningsmännen utarbetade förslaget kommer det för 1. flygkåren avsedda hangarutrymmet att bliva något större och det för 2. flygkåren avsedda att bliva något mindre än som ursprungligen beräknats. Detta utjämnas lämpligen därigenom, att i sjöhangaren i Västerås ett visst utrymme — omkring 1,000 kvm. — upplåtes såsom förrådsutrymme åt 2. flygkåren för den materiel, som i samband med översyn eller reparation vid centrala flygverkstaden befinner sig i Västerås.

Bil. 2 a.

Kostnadsberäkning uppgjord av flygstyrelsen.

1. flygkåren. Västerås.

Dränerings m. fl. arbeten å flygfältet	kr. 108,000: —
Markförvärf från Klinta och Hagbyholm	» 55,000: —
Expropriation av arrenderätten till Hässlö krono- egendom	» 50,000: —
Syneförrättning och kontrollantarvoden	» 8,000: —
Vägförbindelse mellan landflygfältet och centrala flygverkstaden	= 50,000: —

Kortare vägförbindelse mellan kasernetablissem- mentet och sjöflygstation	kr.	5,000: —	
Transportbil för flygmateriels överförande från och till landflygfältet	»	16,000: —	
Hangarer å landflygfältet	»	200,000: —	
Monteringshall och mindre reparationsverkstad vid landflygfältet	»	150,000: —	
Vaktstuga vid landflygfältet	»	13,000: —	
Bensinanläggning vid landflygfältet	»	20,000: —	
Inredningsarbeten för iordningställande av flyg- materielefföråd i befintliga byggnader	»	45,000: —	720,000: —
Sjöflygstation enligt bil. 1	kr.	530,000: —	
			Kronor 1,250,000: —

2. Flygkåren, Karlskrona—Hägernäs.

Karlskrona vid Studentviken.

Planering, vägar och stängsel	kr.	27,000: —	
Strandskoning, cementplaner, slip m. m.	»	30,000: —	
Hangarbyggnad	»	180,000: —	
Monteringshall	»	150,000: —	
Verkstad med ång- och kraftcentral	»	85,000: —	
Inredning av flygmaterielefföråd i befintliga bygg- nader	»	45,000: —	
Bensinanläggning	»	20,000: —	
Vatten-, avlopps- och elektriska ledningar	»	12,000: —	
Oförutsedda utgifter 10 %	»	55,000: —	604,000: —

Karlskrona å Stumholmen.

Redan beslutade arbeten enligt bil. 1	kr.	215,000: —	
Värmecentral med ledningar	»	50,000: —	
Oförutsedda utgifter	»	5,000: —	270,000: —

Hägernäs.

Nedlagda kostnader enligt bil. 1	kr.	443,000: —	
Utökning av verkstad	»	30,000: —	
Ombyggnad av brygga	»	12,000: —	
Anordnande av utfartsväg	»	3,000: —	
Oförutsedda utgifter	»	4,500: —	492,500: —
			Kronor 1,366,500: —

För 1. flygkåren enligt ovan	»	1,250,000: —	
			Kronor 2,616,500: —

Redan anvisade medel:

Västerås	kr.	530,000: —	
Karlskrona	»	215,000: —	
Hägernäs	»	443,000: —	
Uppsala *)	»	335,000: —	1,523,000: —

Att anvisa kronor 1,093,500: —

*) Jämlikt kungl. brev den 4 juni 1926 får detta belopp, som anvisats till flygstyrelsen, tills vidare icke tagas in anspråk.

Bil. 2 b.

Kostnadsberäkning uppgjord genom utredningsmännen.**1. Flygkåren, Västerås.**

Dränerings- m. fl. arbeten å flygfältet	kr. 108,000: —	
Markförvärf från Klinta och Hagbyholm	» 55,000: —	
Expropriation av arrenderätten till Hässlö krono- egendom *).....	» 50,000: —	
Syneförrättning och kontrollantarvoden	» 8,000: —	
Vägförbindelse mellan landflygfältet och centrala flygverkstaden	» 50,000: —	
Kortare vägförbindelse mellan kasernetablissem- entet och sjöflygstation	» 5,000: —	
Transportbil för flygmateriels överförande från och till landflygfältet	» 16,000: —	
Hangarer å landflygfältet	» 200,000: —	
Monteringshall och mindre reparationsverkstad vid landflygfältet	» 150,000: —	
Vaktstuga vid landflygfältet	» 13,000: —	
Bensinanläggning vid landflygfältet	» 20,000: —	
Inredningsarbeten för iordningställande av flyg- materiefförråd i befintliga byggnader	» 45,000: —	720,000: —
Sjöflygstation enligt bil. 1	kr. 530,000: —	
		Kronor 1,250,000: —

2. Flygkåren.*Karlskrona.*

Nedlagda kostnader på Stumholmen	kr. 25,000: —	
Planering, vägar, stängsel	» 27,000: —	
Strandskoning, cementplaner, slipar m. m.	» 30,000: —	
Hangarbyggnad	» 200,000: —	
Monteringshall med verkstad och värmecentral ..	» 150,000: —	
Inredning av förråd i befintliga byggnader	» 25,000: —	
Bensinanläggning	» 20,000: —	
Vatten-, avlopps- och elektriska ledningar	» 12,000: —	
Oförutsedda utgifter 10 %	» 43,500: —	532,500: —

Hägernäs.

Nedlagda kostnader enligt bil. 1	kr. 443,000: —	
Barack	» 85,000: —	
Matinrättning och kök	» 65,000: —	593,000: —
		Kronor 2,375,500: —

*) Denna kostnad, vars storlek beror av domstols prövning, kan endast approximativt angivas, men, det här angivna beloppet torde enligt utredningsmännens åsikt vara fullt betryggande.

Redan anvisade medel:

Västerås	kr. 530,000: —	
Karlskrona	» 215,000: —	
Hägernäs	» 443,000: —	
Uppsala *)	» 335,000: —	1,523,000: —
<hr/>		Att anvisa kronor 852,500: —

*) Jämlikt kungl. brev den 4 juni 1926 får detta belopp, som anvisats till flygstyrelsen, tills vidare icke tagas i anspråk.